

TÉNYKÉP / REPORT

A hazai nagyvárosok sikerességének tényezői a vállalati vélemények tükrében

The success of large cities in light of company assessments in Hungary

KOLTAI ZOLTÁN, FILÓ CSILLA

KOLTAI Zoltán: egyetemi docens, Pécsi Tudományegyetem, Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar; 7633 Pécs, Szántó K. J. u. 1/b.; koltai.zoltan@kpvk.pte.hu; <https://orcid.org/0000-0002-7101-4245>

FILÓ Csilla: adjunktus, Pécsi Tudományegyetem, Egészségtudományi Kar; 7623 Pécs, Rákóczi út 2.; csilla.filo@etk.pte.hu; <https://orcid.org/0000-0003-1030-9346>

KULCSSZAVAK: sikeresség; telephelyi tényezők; vállalatok; Magyarország

ABSZTRAKT: A rendszerváltozástól napjainkig élénk érdeklődés mutatkozik a magyar településhálózatban elfoglalt városi pozíciók értelmezése iránt. A kapcsolódó kutatások egy része komplex módon kezeli a mögöttes települési siker fogalmát, az elemzések a sikerességet befolyásoló tényezők szélesebb körét veszik figyelembe. Más kutatások inkább a sikeresség egy-egy kiemelt aspektusára koncentrálnak. Tanulmányunk célja, hogy rétegzett vállalati kérdőíves megkeresések (magyarországi vállalkozások régiók, vállalati méret és szektorok szerinti megoszlása) alapján bemutassa a magyarországi települések telephelyi megítélését, jellemezze az értékelések időbeli változását, és kísérletet tegyen típusképzésekre, egyidejűleg lehetőséget biztosítva a statisztikai adatalapú kutatási eredményekkel történő összevetésre is. A nemzetközi városrangsorok rövid áttekintését követően a magyarországi települési szintű kutatások elmúlt két évtizednyi eredményeiből válogatunk.

Saját kutatási eredményeink közül bemutatjuk a városok telephelyi vonzerejének megítélését, megvizsgáljuk, hogy a vállalatok hogyan ítélik meg a településeket az országon és saját szűkebb régiójukon belül, valamint időbeni és térbeni összehasonlításokat is végzünk. Kvantitatív vizsgálataink alapján kijelenthetjük, hogy a statisztikai adatelemzésen alapuló kutatási eredményekkel összhangban, a nagyvárosok, a régió- és megyeközpontok kerültek a vállalati rangsorok élére. Visszaszorulóban van a kedvező működési költségek magyarázó ereje, ezzel szemben felértékelődőben van városaink nemzetközi kapcsolattartásuk, üzleti szolgáltatásaik, a helyben elérhető munkaerő felkészültsége és az előnyös innovációs kultúra. Úgy véljük, hogy kutatási eredményeink érdemi hozzájárulást biztosíthatnak az egyes települések komplex térségi tényezőkinálatának megalapozásához, ami fejlesztéspolitikai aspektusból azért sürgető feladat, mert vidéki nagy- és középvárosaink egyelőre nem részei a globális városrendszernek.

Zoltán KOLTAI: *associate professor, Faculty of Cultural Sciences, Education and Regional Development, University of Pécs; Szántó K. J. u. 1/b., H-7633 Pécs, Hungary; koltai.zoltan@kpvk.pte.hu; <https://orcid.org/0000-0002-7101-4245>*

Csilla FILÓ: *assistant professor, Faculty of Health Sciences, University of Pécs; Rákóczi út 2., H-7623 Pécs, Hungary; csilla.filo@etk.pte.hu; <https://orcid.org/0000-0003-1030-9346>*

KEYWORDS: *competitive success; locations factors; business; Hungary*

ABSTRACT: *The circle of regions that determine the growth of the Hungarian economy significantly transformed between 2004 and 2017. Before 2007 Budapest and its hinterland were the main sources of economic dynamism, while a decade later counties with strong foreign-based manufacturing industry were responsible for growth. This can be explained by nationally improving employment conditions, favourable processes in work productivity in these counties and contrary trends unfolding in the central region.*

The position of settlements occupied in the Hungarian settlement network has been of great interest since the systemic change. Some studies handle the issue of success in a complex way by analysing a broader range of factors, while others focus on some selected aspect of success. The goal of this paper is to analyse the assessment of Hungarian settlements as business locations, describe changes in their evaluations over time and establish a typology that allows the comparison of research findings on the basis of statistical data. The analysis is grounded in layered questionnaire surveys that break down Hungarian businesses by regions, company size and sectors.

Following a brief overview of international urban rankings, a selection from Hungarian settlement research of the last two decades is provided. This is followed by the analysis of our research findings about the evaluation of the appeal of cities as business locations. Our quantitative analysis indicated that big cities, centres of regions and counties are the most appealing to companies. This is also in line with findings based on the analyses of statistical data. We looked at how the settlements are assessed at a national scale and also within their narrower regions, and we made comparisons in time and space.

Our analysis shows that the explanatory power of favourable operational costs is losing its significance, whereas the international relationships of cities, their business services, as well as locally available skilled labour force and innovation culture are appreciated. We believe that these findings can contribute to further studies about the supply of complex regional factors in some settlements. This is an urgent task from development policy perspective because the Hungarian large and middle cities are not integrated into the global urban system yet.

Bevezetés

A magyar települések *telephelyi sikerességét* ma már elsősorban belső adottságaik határozzák meg. A településhierarchiában elfoglalt pozíció, a közigazgatási szerepkör mellett (de nem helyett) meghatározó faktorrá gazdasági adottságaik, jövedelemszerzési lehetőségeik váltak. A közszolgáltatásokkal szemben megerősödött a piaci alapú tevékenységek, főként a modern üzleti szolgáltatások magyarázó ereje. Az előzőkkel szoros összefüggésben, felértékelődött a települések földrajzi elhelyezkedése, megközelíthetőségük, környezeti állapotuk, történelmi-kulturális adottságaik, humán erőforrásaik képzettsége, az innovációt hordozó intézmények jelenléte és nem utolsósorban a helyi fejlesztéspolitika aktivitása (Enyedi 1996; Lengyel, Rechnitzer 2000; Rechnitzer 1998). Mindez, a tercier vállalkozások rugalmasabb telephelyválasztásának köszönhetően, még több település számára tette lehetővé a gazdasági folyamatokba történő aktív bekapcsolódást. A rendszerváltozással járó lehetőségeket azokban a térségekben tudták a legjobban kihasználni, ahol a képzett népesség gazdasági előnnyé tudta alakítani felhalmozott szellemi-kulturális és kapcsolati-információs tőkéjét. Amennyiben ezek a tényezők egy térségben viszonylag kedvező infrastrukturális adottságokkal jártak

együtt, szinte biztos volt a kedvező irányú folyamatok beindulása (Rechnitzer, Berkes, Filep 2019; Szakálné Kanó, Kazemi-Sánta, Lengyel 2017; Szirmai 2017). A nyertesek azok a közép- és nagyvárosok lettek, melyek nem csak nagyobb népességgel és vonzaskörzettel, de többszintű, részben piacgazdasági intézményrendszerrel és magasabb jövedelemtermelő képességgel is rendelkeztek, így térségi hatásuk új, alapvetően fogyasztásra épülő dimenzióval szélesedett az elmúlt évtizedekben. Amellett, hogy eleve kedvezőbb induló gazdasági feltételekkel rendelkeztek, fejlett általános és humán infrastruktúrájuk miatt főként rájuk koncentrált a külföldi működőtőke is (Barta 2000; Hrubí 2000; Nagy 1995). A versenyképesség továbbra is erős hierarchikus meghatározottsága okán ezzel együtt kijelenthető, hogy közép- és nagyvárosaink vonzása részben ellensúlyozhatja kedvezőtlen földrajzi fekvésüket. A kis- és közepes méretű városok ugyan sem humán, sem intézményi adottságaikat tekintve nem rendelkeznek nagyvárosi feltételekkel, de a tartós gazdasági növekedést mutató régiókban, egy hálózat részeként fejlesztő hatást gyakorolhatnak környezetükre (Harcsa 2015; Rechnitzer 2019a).

Tanulmányunk célja, hogy ismételten elvégzett rétegzett kérdőíves kutatások alapján bemutassuk a magyarországi települések telephelyi megítélését, jellemezzük időbeli változásukat, és kísérletet tegyünk típusok képzésére.

A városverseny vizsgálata nemzetközi dimenzióban

A nagyvárosi térségek iránt megnövekedett tudományos érdeklődést a jelentős mértékű technológiai változások, a multinacionális vállalatok működésének bipolárisává válása mellett a BRIC országok (Brazília, Oroszország, India, Kína) erősödő gazdasági pozíciója, valamint az egykori szocialista államok fővárosainak megváltozott nemzetközi regionális szerepköre egyaránt indokolhatja (Csomós 2017; Csomós, Kulcsár 2012; Lux 2013, 2017; Nagy 2010). A nemzetközi kutatások fókuszában elsősorban a világvárosok versenyképességével kapcsolatos kérdések állnak. Friedmann (1986) az elsők között vállalkozott arra, hogy egy komplex szempontrendszer alapján készítsen nemzetközi városrangsorokat. A világvárosok első csoportjába ekkor Európából London, Párizs, Rotterdam, Frankfurt és Zürich, Észak-Amerikából New York, Chicago és Los Angeles, az egyéb kontinensekről pedig mindössze Sao Paulo, Tokió és Szingapúr került. Beaverstock és szerzőtársai a termelést segítő szolgáltatások előfordulása alapján vizsgálták meg a potenciális világvárosokat (Beaverstock, Taylor, Smith 1999; Beaverstock et al. 2000; Taylor 2000). A legmagasabb (alfa) csoportként Londont, Párizst, New Yorkot, Tokiót, s ezektől valamivel leszakadva Chicagót, Frankfurtot, Hongkongot, Los Angelest, Milánót és Szingapúrt azonosították. (Budapest ekkor a gamma csoportban szerepelt Prágával és Varsóval együtt.) Taylor a média és a társadalmi szervezetek oldaláról elemezte a globális hálózati kapcsolatokat (a média területén készült lista 21. helyén feltűnik Budapest) (Taylor 2004; Taylor et al. 2002). A

hazai kutatók közül Erdősi (2003a, b) szintén több aspektusból tett kísérletet a nemzetközi városok osztályozására. Eszerint a globális városok (London, New York, Tokió, Párizs) alatti szinten a több földrészre kisugárzó világvárosok, földrésznyi jelentőségű nemzetközi városok és regionális szerepkörű nemzetközi nagyvárosok helyezkednek el. (Utóbbi csoportba sorolta Budapestet, Prágát, Münchent, Stockholmot, Kalkuttát, Bejrutot vagy Koppenhágát.) Csomós és Kulcsár (2012) a városokban koncentrálódó cégközpontok száma és a nagyvállalatok forgalma alapján alakított ki rangsort. Számításaik szerint a világ legnagyobb cégközpontvárosa Tokió, melyet jelentősen lemaradva New York, Párizs és London követett. A cégek forgalma alapján képzett rangsort szintén a japán főváros vezette Párizs, New York, London, valamint Szöul és Peking előtt. (Budapest ebben a vizsgálatban a 140. illetve 194. helyen található.) Hasonló eredményre jutott Csomós, aki a pénzügyi paraméterekből képzett ún. irányítási és ellenőrzési index, valamint a globális vállalati K+F aktivitást jelző tudományos publikációk száma alapján alakította ki a városok rangsorát (Csomós 2013, 2017; Csomós, Derudder 2013).

A vizsgálat földrajzi dimenzióját szűkítve, Brandmüller és Faluvégi (2007) az Európai Unió akkori 27 tagállamának, valamint Törökországnak a 250 ezer főt meghaladó, összesen 137 városát tette vizsgálat tárgyává. A városok versenyképességét hat részindex alapján értékelték, s az ezek összegzésével képzett rangsort Koppenhága vezette, Párizs, Karlsruhe, Köln, Utrecht, Frankfurt am Main, Düsseldorf, Bonn, München és London előtt. (Budapest ekkor a 98., a csak fővárosokra korlátozott listán a 23. helyet foglalta el.) Tovább szűkítve a nemzetközi városverseny földrajzi kiterjedését, Ashworth és Voogd (1997) kizárólag Nyugat-Európa városait kategorizálta, míg Beluszky (2000) a kelet- és közép-európai városokat csoportosította. (Az „A” kategóriában szerepelt Budapest, a „B” kategória magyarországi városok nélküli, a „C” kategória tagja volt Győr és Debrecen, míg a „D” kategória szereplője Miskolc, Pécs és Szeged.) A közép-európai térséget tette vizsgálat tárgyává Csomós (2011) is a nominális GDP-értékek, a városokban koncentrálódó multinacionális vállalatok központjainak száma és forgalma, valamint a regionális tőzsdék teljesítménye alapján. A rangsor élén Berlin, Hamburg és München állt, Budapest ekkor a 10. helyre került, beékelődve Varsó és Prága közé. Döbrönte (2018) a magas szintű üzleti szolgáltató cégek lokalizációját Közép-Európában vizsgálta. Budapest Varsó és Bécs után a 3., rajtuk kívül Prága és Bukarest kapcsolódik be teljeskörűen a globális üzleti folyamatokba. A globális gazdasági folyamatokat irányító és ellenőrző központokkal, kapcsolatrendszerükkel összefüggő kutatásokra több más példát találunk (Alderson, Beckfield, Sprague-Jones 2010; Neal 2011; Taylor et al. 2011; Taylor, Csomós 2012).

Kijelenthetjük, hogy a nemzetközi szerepkörrel jellemezhető városok hálózatokban működnek, s mivel a világgazdaság döntéshozatali folyamatainak aktív szereplői, fejlődésükben erőteljes külső hatások is érvényesülnek. Gazdaságuk alapvetően szolgáltató jellegű, melyet egyidejűleg jellemez magas szintű adaptá-

ciós képesség és fenntarthatóság. Az innovatív cégek nemzetközi csomópontjainak számítanak, társadalmuk multikulturális és erősen rétegzett.

Kísérletek a magyarországi települések kategorizálására sikerességük és versenyképességük alapján

Bár az elmúlt évtizedek funkcionális értelemben lezajlott homogenizálódási folyamatainak eredményeként kevés a sajátos karakterű városunk, érdekes összehasonlításra adnak alkalmat a törekvések a települések sikerességet alakító tényezők szerinti típusainak megalkotására. Az eltérő eredmények háttérében a területi egyenlőtlenségek magyarázatának többdimenziós jellegét éppúgy felfedezhetjük, mint a számszerűsítés többfajta lehetőségét, és a kapott eredmények értelmezésében megmutatkozó eltérő szemléletmódokat. A települési szintű vizsgálatok egy része komplex módon kezeli a sikeresség fogalmát, annak elemzésekor a szerzők a befolyásoló tényezők szélesebb körére fordítanak figyelmet (Ambrus et al. 2008; Baranyai, Baráth 2009; Beluszky 2000; Berkes 2014; Ehrlich, Révész, Szigetvári 2006; Faluvégi, Tipold 2009; Grosz, Rechnitzer 2005; Harcsa 2015; Molnár et al. 2002; Rechnitzer, Páthy, Berkes 2014; Sebestyén Szép et al. 2020; Tóth 2011; Varga, Teveli-Horváth, Salamin 2020). Ennél jóval nagyobb számban találunk példát olyan megközelítésekre, melyek a sikeresség egy-egy kiemelt aspektusára koncentrálnak. Ezek között találhatjuk a gazdasági és munkaerőpiaci mutatókon, a humán erőforrás adottságain és az innovációs képességeken, infrastrukturális ellátottságon alapuló vizsgálatokat, míg más kutatások a települési funkciók száma és választéka, a települések környezeti minősége vagy nemzetközi beágyazottsága, globalizáltsági foka szerint vállalkoznak típusképzésre. Az összehasonlítást nagyban megnehezíti, hogy a kutatások jelentős része kizárólag a magyarországi településhálózat egy adott szegmensét (kizárólag nagyvárosokat vagy középvárosokat, esetleg falvakat) teszi vizsgálat tárgyává. Az eltérő szempontokat követő kutatások eredményei alapján azonban azt láthatjuk, hogy közép- és nagyvárosaink egyértelműen kimutatható differenciált fejlődése ellenére, a városhálózat élmezőnye stabilnak nevezhető. A vidéki városokra vonatkozó kutatásokban a rendszeresen legjobban teljesítő 20-25 település főbb csoportjai az alábbiak:

- *Tradicionális régióközpontok.* Győr jellemzően a gazdasági alapú kutatásoknál emelkedik ki, míg Debrecen, Pécs és Szeged többnyire a humán erőforrás és települési funkciókat számszerűsítő elemzéseknél teljesít jobban. Miskolc besorolása valamivel kevésbé egyértelmű, Pécshez és Szegedhez hasonlóan főként a gazdasági irányultságú és nemzetközi beágyazottsággal összefüggő vizsgálatoknál mutat lemaradást.
- *Regionális szerepkörrel nem, vagy csak mérsékelten rendelkező megyeszékhelyek, megyei jogú városok* (Székesfehérvár, Kecskemét, Szombathely, Sopron,

Veszprém, Nyíregyháza, Szolnok, Zalaegerszeg, Szekszárd, Kaposvár és Eger). Elismerve a csoporttagok nagyfokú heterogenitását, elmondható, hogy a városok jelentős része a gazdasági alapú kutatásokban felzárkózik az előző csoporthoz. Az egyéb szempontokat előnyben részesítő vagy komplexebb vizsgálatokban jellemzően valamivel rosszabban teljesítenek.

- Az *egyéb kedvező megítélésű városok* komplex csoportjában további megyeszékhelyek (Tatabánya, Békéscsaba) és megyei jogú város (Dunaújváros), üdülővárosok (Siófok, Hévíz, Keszthely), valamint a budapesti agglomeráció települései (Budaörs, Gödöllő, Esztergom, Szentendre, Vác) egyaránt előfordulnak.

Kutatási eredmények

Első, 2004–2005-ben lefolytatott vállalati kutatásunkat 2016–2017-ben ismételtük meg (Koltai 2006, 2007). A rétegzett kérdőíves megkeresések (magyarországi vállalkozások régiók, vállalati méret és szektorok szerinti megoszlása) eredményeként ismét ezer vállalkozó, vállalatvezető adott választ kérdéseinkre. A vállalkozások megoszlását alapul véve, a válaszadók 40% feletti arányban a közép-magyarországi régióból kerültek ki, a többi régiót 8–12% közötti arányban képviselték a megkérdezettek. Valamennyi magyarországi megyéből kaptunk válaszokat. Vállalati méret szerint a mikro- és kisvállalatok 96% feletti arányban szerepelnek mintánkban. A tercier ágazat képviselői közel 80%-os előfordulással voltak jelen, az iparvállalatok 17,5, az agrárvállalkozások 3,5%-os részarányt képviseltek. A személyes lekérdezéseknek köszönhetően a kitöltött kérdőívek szinte kivétel nélkül alkalmasak voltak a kiértékelésre.

Kérdőívünkben három zárt, három nyitott és egy félig zárt, tehát összesen hét kérdést megfogalmazva, az alábbi témakörökre kerestünk választ:

- A magyar vállalati szféra szereplői milyen szempontokat részesítenek előnyben telephelyük megválasztásakor?
- A vállalatvezetők mely magyarországi településeket tartják sikeresnek, s ezt mivel indokolják?
- Melyek azok a települések, melyeket az érintettek valódi gazdasági központoknak tekintenek?
- Milyen belföldi és nemzetközi mobilitási hajlandóság jellemzi a magyar vállalkozásokat?
- A különböző méretű településtípusokon való vállalati működés milyen előnyökkel, illetve hátrányokkal jár?

Jelen tanulmány keretében a magyarországi települések telephelyi megítélésével kapcsolatos kutatási eredményeink megismertetésére vállalkozunk. Mivel Budapest gazdasági értelemben (is) külön kategóriát képvisel a hazai városhálózatban, a fővárost nem szerepeltettük a kutatás ezen részében. Kutatási célunk az

volt, hogy hozzájáruljunk az egyes települések komplex térségi tényező kínálatának megalapozásához, ami fejlesztéspolitikai szempontból azért lehet különösen aktuális az érintett döntéshozók számára, mert vidéki városaink funkcionálisan gyengék, elmaradnak az elégséges méretgazdasági kritériumoktól, és egyelőre nem részei a globális városrendszernek sem.

A tanulmány további részeiben részletesen bemutatott hipotéziseink az alábbiakban foglalhatók össze:

- a statisztikai adatelemzésen alapuló vizsgálatokkal összhangban, a sikeresnek gondolt telephelyek élmezőnyébe nagyvárosokat, régió- és megyeközpontokat vártunk;
- a telephelyi sikeresség mögött álló tényezők alapján jelentős különbségek mutatkoznak a részletes elemzésnek alávetett városok vonatkozásában;
- a telephelyi magyarázatok között visszaszorulóban vannak a kedvező működési költségek, ezzel szemben a helyben elérhető felkészült munkaerő és az előnyös innovációs kultúra egyre inkább felértékelődik a vállalati döntéshozók számára.

Országos telephelyi sorrend

Kérdőíves adatfelvételünk során arra kértük a vállalkozások vezetőit, hogy saját tapasztalataik tükrében sorolják fel a leginkább sikeresnek gondolt magyarországi településeket, s hogy az általunk megadott 12 telephelyi tényező segítségével indokolják is döntésüket. (A tényezők felsorolása „A magyarországi települések telephelyi vonzerejének megítélése” alfejezetben szerepel.) A tényezők összeállítása során építettünk más szerzők kapcsolódó munkáira (Boddy 2002; Cheshire 1999; Enyedi 1997, 1998; Jensen-Butler 1997; Lengyel 2003, 2006).

2004-2005-ös kutatásunk vidéki településekre értelmezett rangsorát Győr vezette Székesfehérvár és Sopron előtt, melyeket további megyeszékhelyek, Debrecen, Pécs és Szeged követtek (Koltai 2006, 2007, 2014). Tíz évvel ezelőtt összesen 13 olyan települést jelöltek meg a válaszadók, melyek legalább 5%-os említési gyakoriságot képviseltek (a további sorrend: 7. Szombathely, 8. Kecskemét, 9. Miskolc, 10. Nyíregyháza, 11. Veszprém, 12. Zalaegerszeg, 13. Kaposvár).

Korábbi kutatásunk során tehát a megkérdezettek kizárólag közép- és nagyvárosokat nevesítettek a leginkább sikeresnek gondolt telephelyek között. Ezen okból, s mert e városok gazdasági növekedése jóval dinamikusabb, mint a kisvárosoké vagy falvaké, első hipotézisként nagyvárosokat, elsősorban Győrt, Székesfehérvárt, valamint Sopront vártuk az élmezőnybe, emellett Kecskemét tíz év alatt megfigyelhető jelentősebb felértékelődését prognosztizáltuk.

Aktuálisan kapott adataink szerint (1. táblázat) Győr kiemelkedik a vidéki települések sorából, majd Debrecen és Székesfehérvár következik.

Győr, impozáns módon, már a 2004-2005-ös adatfelvétel során a válaszok közel 62%-ában szerepelt, mindez aktuálisan 70% feletti gyakoriságra emelkedett.

1. táblázat: Magyarországi települések mint telephelyek sorrendje a magyar vállalatok megkérdezése alapján, 2016-2017
Ranking of Hungarian settlements as business locations, based on the responses of Hungarian businesses, 2016-2017

Sorszám	Település	Említések száma
1.	Győr	707
2.	Debrecen	382
3.	Székesfehérvár	360
4.	Szeged	344
5.	Kecskemét	324
6.	Pécs	269
7.	Sopron	235
8.	Szombathely	108

Forrás: Saját kérdőíves felmérés (2016-2017)

Debrecen pozíciója ennél is jelentősebb mértékben javult, a várost a korábbi válaszadók másfélszerese tekinti ma sikeres telephelynek. Székesfehérvár értéke kismértékben ugyan (-6,7%), de visszaesett. Az alföldi városokat aktuálisan jóval kedvezőbben értékelik a megkérdezett vállalkozások. Szeged alig lemaradva került a negyedik helyre, megelőzve Kecskemétet, Pécsset és Sopront. Kecskemét 2,5-szeresre, Szeged 1,5-szeresre emelkedő értéke a két legdinamikusabb növekedést jelzi, Pécs említése ehhez képest kismértékben (9,8%) nőtt, míg a Sopront említő válaszok 21%-kal csökkentek. Jelentősebb lemaradással Szombathely következik (-30% változás), majd Nyíregyháza (-2,4%), Miskolc (-12,9%), Veszprém (-14,3%) és Budaörs (+33,3 %) szerepel minimális különbségekkel. Utóbbi város az 5%-os említési küszöböt meghaladó települési kör egyetlen új szereplője.¹ A korábbi élmezőny tagjai közül Zalaegerszeg és Kaposvár lekerültek a jelenlegi listáról. Mindkét város esetén hozzávetőleg megfelelődött (-43,1%, illetve -52,8%) azon válaszadók száma, akik sikeres telephelyként tekintenek rájuk. (Kaposvár értékei a dél-dunántúli rangsorban is jelentős pozícióvesztést mutatnak a tíz évvel korábbi válaszokhoz mérten. A régió térszerkezetét és strukturális sajátosságait részletesen elemzi Máté (2017)).

Közel két évtizedes tendenciák elemzésére nyújt lehetőséget Kozma (1998) magyarországi települések gazdasági alkalmasságát elemző kutatása. Győr már ekkor az első helyen szerepelt, ahogy újabb kutatásunk legjobbra értékelt 12 városa közül a nyugati országrészben található városok ugyancsak kivétel nélkül az akkori élmezőny tagjai voltak. (A vállalkozások szerint Kelet-Magyarország városai ekkor még rosszabb feltételeket kínáltak.) Magyarországi gazdasági centrumokat értékelő kutatásukban Nagy és Nagy (2008) szintén Győrt nevesíti legerősebb vidéki központként, amely megelőzi Székesfehérvárt és Szombathelyt, az

élmezőny további tagjai is ugyanazok, mint a kutatásunkban. Érdekes összehasonlításokra nyújtanak lehetőséget Egedy (2012) magyar nagyvárosok versenyképességét vizsgáló kutatási eredményei, melyek előre jelzik az általunk tapasztalt változások irányát. A pozícióváltozások tendencijellegére hívja fel a figyelmet Csomós (2015) településgazdasági súly alapján kialakított rangsora is, jól érzékeltetve többek között Budaörs előrelépését, vagy éppen Pécs folyamatos lemaradását. Győr, Debrecen és Székesfehérvár működését stabil gazdasági központként részletesen elemzi Rechnitzer (Rechnitzer, Páthy, Berkes 2014; Rechnitzer 2019b). Molnár et al. (2018) nyolc vidéki nagyvárosunk gazdasági elemzésén alapuló kutatási eredményei megerősítik Debrecen többi régióközpontot meghaladó, dinamikus fejlődését, Pécs gazdasági dinamikájának gyengülését. A városok sorrendbeli elmozdulását a megyei GDP/lakos adatok változása is jól alátámasztja. Két adatfelvételünk közötti időpontban (2004/2005-2016/2017) a legdinamikusabb növekedést Győr-Moson-Sopron és Bács-Kiskun megyék mutatják, megelőzve a listánkra települést nem delegáló Tolna megyét. Ugyanezen időszak leggyengébb adataival Nógrád, Baranya és Zala megye rendelkezik (Lengyel, Varga 2018).

Hipotézisünk igazolódott, hiszen csakugyan nagyvárosok, főként régió- és megyeközpontok kerültek az országos rangsor élére. A városhálózat élmezőnye stabil, több alföldi nagyváros (elsősorban Debrecen és Szeged) az általunk vártnál jobb pozíciót ért el.²

A magyarországi települések telephelyi vonzerejének megítélése

A településfejlesztési elképzelések számára hasznos információval szolgálhat kutatásunk azon része, amelyben arról kérdeztük a vállalatokat, hogy egy adott települést milyen okok miatt tartanak sikeres telephelynek. Részletes elemzésre az 5%-os említési küszöböt meghaladó 12 település esetében vállalkozunk, az egyes települések fejlődési sajátosságainak értékeléséhez kétféle szempontot követünk: (1) relatív térbeni összehasonlításokat végeztünk a 2016-2017-es adatfelvétel időpontjára, és (2) vizsgáltuk a mutatószámok abszolút értékeinek időbeni változását a megelőző kutatás 2004-2005-ös bázisadataihoz viszonyítva.

Amennyiben valamennyi, a vizsgálat tárgyává tett telephelyi tényező tekintetében összehasonlítjuk az említett településeket, jól látszanak bizonyos pozitív (és persze negatív) irányú elmozdulások a rangsorokban, amelyek egyben az egyes települések karakteres jegyeit, illetve hiányosságaikat is kirajzolják. Az 1. és 2. ábrák függőleges tengelyén az adott tényező (előbb a példaként választott gazdasági szerkezet, majd az ettől lényegesen eltérően viselkedő működési költségek) egyes városok versenyképességi magyarázatán belüli százalékos előfordulását szerepeltetjük. Külön jelöljük az adott tényező 12 városra értelmezett átlagértékét. (Hangsúlyozni szeretnénk, hogy az átlag a legsikeresebbnek gondolt 12 település adataiból áll elő, így az semmiképpen sem értelmezhető valamennyi magyarországi településre.) Az átlag feletti érték ebben az értelemben arra hívja fel a figyelmet,

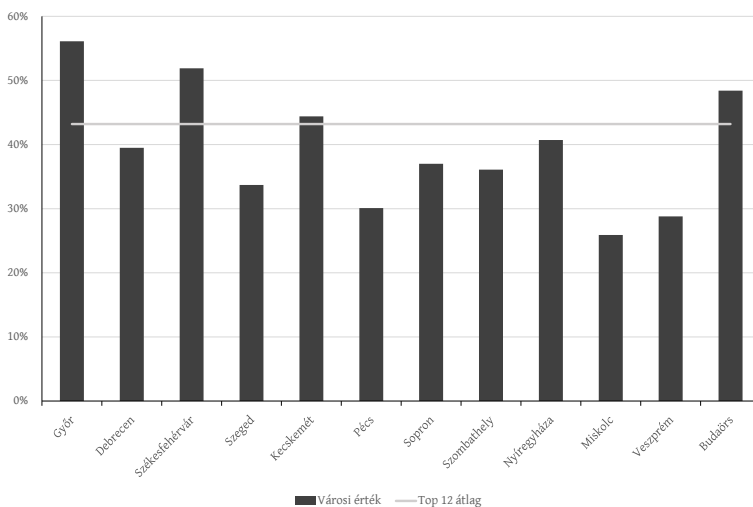
hogyan az adott telephelyi tényező a többi városhoz képest karakteresebben jelenik meg a település sikerességének magyarázatai között. Úgy véljük, minél több telephelyi tényező kapcsán mutat fel egy adott település átlagot meghaladó mértékű, markáns jellemvonást, versenyképessége annál megalapozottabbnak tekinthető. Második hipotézisünk értelmében a sikeresség mögött álló tényezők alapján jelentős különbségek mutatkoznak a részletesen elemzett városok vonatkozásában, a legsokrétűbb magyarázatokat a rangsor élén található városok (Győr, Székesfehérvár, Sopron) esetében vártuk.

A települések gazdasági szerkezete (ágazati szerkezet, kapcsolódó iparágak, beszállítói kapcsolatok, háttérparajellegzettsége) alapján Győr, Székesfehérvár, Kecskemét és Budaörs emelkednek ki az átlagból (1. ábra).

A települések innovációs kultúrája, szellemi tőkepotenciálja (kutatásfejlesztési kapacitások, felsőfokú oktatási intézmények, kutatóintézetek léte) szerint Győr, Szeged és Pécs értéke haladja meg az átlagot, míg a regionális elérhetőség, a település földrajzi fekvése (közlekedési infrastruktúra, Budapest megközelíthetősége) tekintetében Győr, Székesfehérvár, Kecskemét, Sopron és Budaörs értékei emelkednek ki. A működéssel kapcsolatos költségek (munkabérek, adók, adókedvezmények) alapján nyolc város is pozitív irányban tűnik ki (Debrecen, Székesfehérvár, Szeged, Kecskemét, Szombathely, Nyíregyháza, Miskolc és Budaörs) (2. ábra).

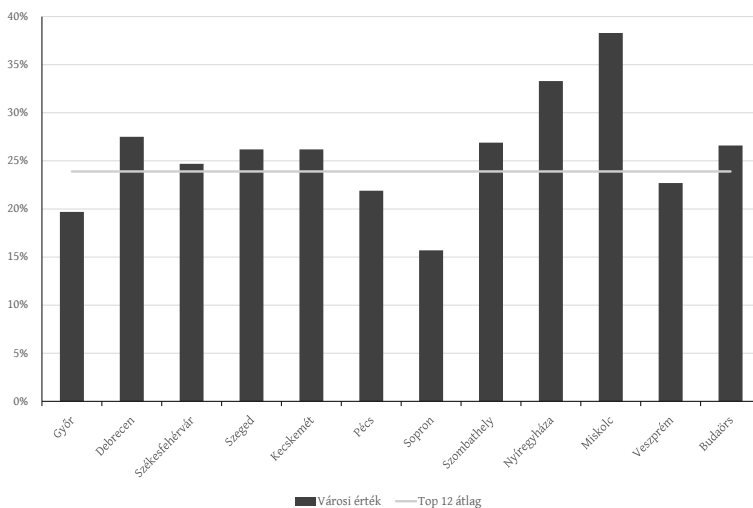
A helyi önkormányzat aktivitása, a településpolitika (befektetésösztönzés, városmarketing, ügyintézés menete, konfliktuskezelés módja) tekintetében Győr, Debrecen és Budaörs az átlagot meghaladó pozitív példa. A település környezeti minőségét (lakóhelyi adottságok, természeti és épített környezet, szabadidős,

1. ábra: A települések gazdasági szerkezetének megítélése, 2016-2017
Assessment of the economic structure of the settlements, 2016-2017

Forrás: Saját kérdőíves felmérés (2016-2017)

2. ábra: A települések működéssel kapcsolatos költségeinek megtétele, 2016-2017
Assessment of the costs of settlement operation, 2016-2017

Forrás: Saját kérdőíves felmérés (2016-2017)

egészségügyi és oktatási intézmények) tekintetbe véve Győr, Pécs, Sopron és Veszprém rendelkezik a legkedvezőbb értékekkel. A városok közintézményekkel való ellátottsága (közszolgáltatások, hivatalok működése) alapján az átlagot jelentősen meghaladó értékkel jellemezhető Debrecen, Szeged, Pécs, Nyíregyháza és Veszprém. Az elérhető üzleti szolgáltatások (bankhálózat, ipari park, vállalkozásfejlesztési iroda működése) értékelése szerint az élmezőny tagja Győr, Székesfehérvár, Sopron, Veszprém és Budaörs. A munkaerő felkészültsége és hatékonysága (iskolai végzettség, nyelvismeret, munkatermelékenység, munkaerőpiaci és munkanélküliségi adatok) alapján kiemelkedik Győr, Székesfehérvár, Kecskemét, Szombathely és Veszprém értéke. A település mint felvevőpiac (piacméret, fogyasztói potenciál, vonzáskörzettel) tekintetében az átlagot jóval meghaladó értékkel bír Győr, Sopron és Budaörs. A városok demográfiai és társadalmi adottságait (korszerkezet, migrációs folyamatok, népsűrűség) illetően Győr, Szeged, Sopron, Szombathely, Veszprém és Budaörs értéke átlag feletti. Végül, a település nemzetközi kapcsolatrendszere (külföldi érdekeltségű vállalkozások és beruházások, testvérvárosi kapcsolatok, turizmus) alapján Győr és Sopron mutat kiemelkedő értéket.

Az egyes városok átlagot meghaladó vagy attól lényegesen elmaradó értékeit áttekintve, összefoglalóan az alábbi kijelentéseket tehetjük:

- Győr tíz tényező esetében is átlagot meghaladó értékkel jellemezhető, ami jól mutatja a város sokrétű versenyképességét. Mindössze a működési költség az a telephelyi tényező, amely a többi városhoz képest kevésbé domináns, a város közintézményekkel való ellátottságát pedig átlagos gyakorisággal említik a válaszadók a magyarázatok sorában.

- Debrecen három tényező esetében mutat kimagasló értéket (működéssel kapcsolatos költségek, helyi önkormányzat aktivitása, közintézményi ellátottság), ezzel szemben két olyan tényezőt találunk (regionális elérhetőség, nemzetközi kapcsolatrendszer), amely az átlagosnál jóval ritkábban fordul elő a sikeresség indokai között. (Döbrönte (2018), eredményeinknek némileg ellentmondva, Debrecent nevesíti a nemzetközi gazdasági áramlásokba potenciálisan bekapcsolódó elsődleges vidéki helyszínként.)
- Székesfehérvár érdekessége, hogy miközben öt tényező esetében is kiemelkedik (gazdasági szerkezet, regionális elérhetőség, működési költségek, üzleti szolgáltatások, munkaerő felkészültsége), a tizenkét város között egyedülként, egyetlen tényező kapcsán sem mutat jelentős elmaradást az átlagértékektől.
- Szeged és Kecskemét esetében is négy-négy kimagasló, de tartalmában különböző tényezővel szemben (Szeged: innovációs kultúra, működési költségek, közintézményi ellátottság, demográfiai és társadalmi adottságok, Kecskemét: gazdasági szerkezet, regionális elérhetőség, működési költségek, munkaerő felkészültsége), mindössze egy tényező (üzleti szolgáltatások) fordul elő az átlagosnál lényegesen ritkábban a magyarázatok sorában. (Kecskemét kapcsán Varga, Teveli-Horváth, Salamin (2020) a város fiatal, kreatív lakosságot vonzó potenciálját hangsúlyozza.)
- Pécs három tényező mentén (innovációs kultúra, környezeti minőség, közintézményekkel való ellátottság) emelkedik ki, két tényező (gazdasági szerkezet és regionális elérhetőség) előfordulása viszont a többi városhoz képest kevésbé meghatározó.
- Sopron a harmadik legtöbb, egész pontosan hat tényező tekintetében (regionális elérhetőség, környezeti minőség, üzleti szolgáltatások, felvevőpiac, demográfiai és társadalmi adottságok, nemzetközi kapcsolatrendszer) emelkedik az átlagérték fölé, és mindössze egy tényező (működési költségek) szerint jelez attól lényeges elmaradást. (Sopron munkaerőpiaci szerepkörének átalakulását részletesen elemzi Kiss et al. 2018.)
- Szombathely kapcsán három kiemelkedő tényezővel (működési költségek, munkaerő felkészültsége, demográfiai és társadalmi adottságok) szemben egy elmaradó tényező (innovációs kultúra) áll.
- Nyíregyháza esetében a két kiemelkedő tényezőt (működési költségek, közintézményi ellátottság) már három átlagértéktől elmaradó szempont (munkaerő felkészültsége, demográfiai és társadalmi adottságok, nemzetközi kapcsolatrendszer) egészíti ki.
- Miskolcot mindössze egy tényező (működéssel kapcsolatos költségek) emeli az átlag fölé, ezzel szemben kilenc olyan tényezőt is azonosíthatunk, melyek az átlagosnál jóval ritkábban szolgálnak a sikeresség indokaként.
- Veszprém öt tényező tekintetében is kiemelkedik (környezeti minőség, közintézményi ellátottság, üzleti szolgáltatások, munkaerő felkészültsége,

demográfiai és társadalmi adottságok) és csupán egy tényezőben (gazdasági szerkezet) marad el lényegesen az átlagértéktől.

- Budaörs a második legtöbb, összesen hét tényező esetében jelez átlagot meghaladó értéket, ezzel áll szemben két olyan tényező (közintézményi ellátottság, nemzetközi kapcsolatrendszer), melyet az átlagosnál lényegesen ritkábban említenek a vállalkozások az indokok sorában. (Mindezt alátámasztja Budaörs helyi foglalkoztatási szerepkörének pozitív irányú változása (lásd Kiss, Szalkai 2014; Pénzes, Molnár, Pálóczi 2014), a város kiemelkedően kedvező gazdasági reziliencia értékeire hívja fel a figyelmet Sebestyénné Szép et al. 2020)).

Hipotézisünk csak részben igazolódott, mivel a sorrendben hátrébb szereplő városok (kiemelten is Budaörs, másodsorban Veszprém) az általunk vártnál komplexebb tényező kínálatot biztosítanak.

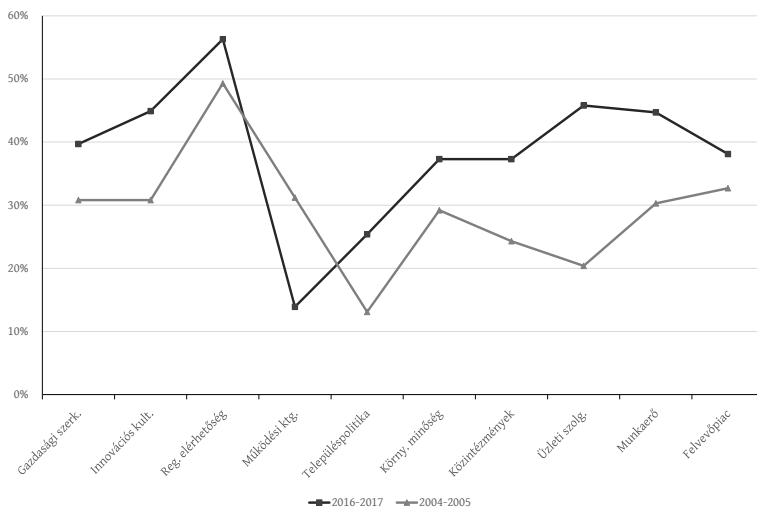
Az egyes városok vonatkozásában külön-külön is megvizsgáltuk a telephelyi tényezők abszolút értékeinek változását a 2004-2005-ös eredményekkel összehasonlítva. Harmadik hipotézisünk szerint a kedvező működési költségek magyarázó erejének csökkenését, ezzel szemben a helyben elérhető felkészült munkaerő és az előnyös innovációs kultúra felértékelődését vártuk.

Korábbi kutatásunk tapasztalatai szerint Győrt még elsősorban földrajzi fekvése miatt gondolták sikeresnek (Koltai 2007, 2014), amihez olyan másodlagos szempontok járultak hozzá, mint a város felvevőpiaci jellege, megfelelő működési költségei, kedvező gazdasági szerkezete, innovációs kultúrája és munkaerejének magas képzettsége. Az újabb adatfelvételkor megmaradt a földrajzi fekvés telephelyi sikerességet elsődlegesen magyarázó szerepe, ahogy Győr innovációs kultúrája és felkészült munkaereje is változatlanul a legfontosabb indokok között található (3. ábra). A korábban magasra értékelt tényezők közül azonban a kedvező működési költség jelentősen visszaszorult, az aktuális magyarázatok sorában az utolsó helyre került. Helyébe Győr nemzetközi kapcsolatrendszere és színvonalas üzleti szolgáltatásai léptek. A várost egy tényező kivételével (működési költségek) az országosnál is jobbnak ítélik meg saját régiójában. (Mivel előző kutatásunk szempontrendszerét még tíz tényező alkotta, két új tényező, a demográfiai és társadalmi adottságok, valamint a település nemzetközi kapcsolatrendszere nem szerepel 3. és 4. ábránkon, ahol a kiemelkedően pozícionált Győrt és a stagnáló, lemaradó Pécs szerepeltetjük példaként.)

Korábbi adataink szerint Debrecen elsődlegesen felvevőpiaci jellegének, lakóhelyi környezete minőségének és földrajzi fekvésének köszönhette kedvező telephelyi megítélését. Ehhez az újabb kutatásban a város közintézményi ellátottsága és üzleti szolgáltatásai, valamint előnyös innovációs kultúrája társul. Az Észak-Alföldön markánsan növekszik azon vállalatok aránya, melyek a várost felvevőpiaca, lakókörnyezeti adottságai és regionális elérhetősége miatt gondolják versenyképesnek. Debrecen (ahogy a sorrendben következő Székesfehérvár, Szeged, Kecskemét és Pécs is) minden dimenzióban jobb értékeket kap saját régióján belül, mint országosan.

3. ábra: Győr megítélésének változása a magyar vállalatok megkérdezése alapján, 2004/2005–2016/2017 (a válaszok százalékában kifejezve)

Change in the assessment of Győr, based on the responses of Hungarian businesses, 2004/2005–2016/2017 (as percentage of responses)

Forrás: Saját kérdőíves felmérés (2004-2005, 2016-2017)

Székesfehérvárt tíz évvel ezelőtt a megkérdezett vállalkozások elsősorban földrajzi elhelyezkedése, gazdasági szerkezete és a megfelelő működési költségei okán tartották sikeresnek. Napjainkra ez kiegészül a város üzleti szolgáltatásaival, közintézményeivel, valamint a helyben elérhető felkészült munkaerővel. Győrhez hasonlóan, a magyarázatok közül teljesen eltűnik a korábban még kedvezőnek tartott működési költségek megemlézése.

Míg Szegedet korábban főként felvevőpiaci jellege, munkaerejének képzettsége és lakóhelyi környezete miatt tartották országosan sikeresnek, napjainkra jelentős hangsúlyeltolódás mutatkozik, mivel jóval inkább a közintézményi ellátottságot, a kedvező regionális elérhetőséget, az innovációs kultúrát, a lakókörnyezet minőségét és az üzleti szolgáltatásokat találjuk a magyarázatok sorában.

Kecskemétet a földrajzi elhelyezkedés, a munkaerő képzettsége és a környezeti minőség miatt neveztek korábbi kutatásunkban sikeresnek. Napjainkra ez kiegészül a közintézményi ellátottsággal, a gazdasági szerkezettel, a település nemzetközi kapcsolatrendszerével, üzleti szolgáltatásaival és innovációs kultúrájával is. A régió belüli válaszokban a regionális megközelíthetőség, a lakókörnyezet minősége, a munkaerő felkészültsége és az üzleti szolgáltatások egyaránt markánsan felértékelődnek.

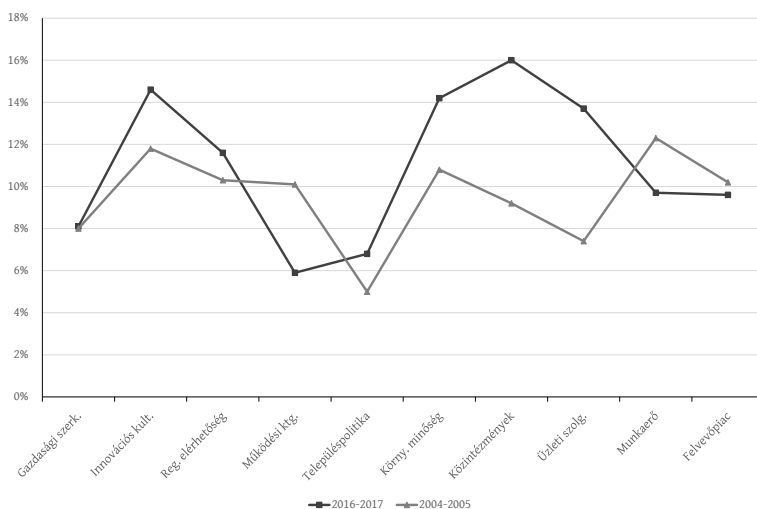
Pécs korábban egyfajta átmenetet jelentett a saját régiójukon belül egyértelműen jobb és az egyértelműen kedvezőtlenebb megítélésű városok között. A sikeresség korábbi magyarázatai közül az innovációs kultúra és a lakóhelyi környezet

minősége megmaradt, a város felkészült munkaereje és kedvező működési költsége viszont már kikerült a legfontosabb indokok sorából (4. ábra). Az országos válaszok alapján a város ma elsősorban közintézményi ellátottságának és üzleti szolgáltatásainak köszönheti kedvező megítélését. Pécs saját régióján belüli megítélése valamennyi tényező esetében kismértékben javul, leggyakoribb indokként a közintézményi ellátottság, az üzleti szolgáltatások és az innovációs kultúra szerepel. (Korábban még a munkaerő képzettségét és a lakóhelyi környezetet is ide sorolták a dél-dunántúli vállalatok.)

Korábbi kutatásunkban Sopron egyértelmű kivételt jelentett, mivel a város régión belüli megítélése az országosnál minden tényező tekintetében előnytelegebb volt. (Különösen innovációs kultúrája, regionális elérhetősége, felvevőpiaci jellege és gazdasági szerkezete számított kevésbé meghatározónak a nyugat-magyarországi vállalatok szerint.) Megelőző vizsgálatunkban a várost elsősorban a kedvező földrajzi fekvés, a közintézményekkel való ellátottság és a felvevőpiaci jelleg miatt gondolták országosan sikeresnek. Jelenleg ezek Sopron környezeti minőségével, nemzetközi kapcsolatrendszerével és üzleti szolgáltatásaival egészülnek ki. Egy tényező kivételével (működési költségek) a város régiós megítélése most is kedvezőtlenebb, mint az országos.

Szombathely sikerességének legfőbb okaként korábban a település földrajzi fekvését azonosították országosan, ami napjainkban már kiegészül a város üzleti szolgáltatásaival, környezeti minőségével, munkaerejének felkészültségével és a

4. ábra: Pécs megítélése a magyar vállalatok megkérdezése alapján, 2016-2017
(a válaszok százalékában kifejezve)
Assessment of Pécs, based on the responses of Hungarian businesses, 2016-2017
(as percentage of responses)

Forrás: Saját kérdőíves felmérés (2004-2005, 2016-2017)

kedvező közintézményi ellátottsággal. Ezek mindegyike, továbbá a település gazdasági szerkezete és demográfiai-társadalmi adottságai azok a tényezők, melyek előfordulása gyakoribb lett a regionális válaszokban.

Nyíregyháza sikerességét megelőző kutatásunkban a város földrajzi fekvésével és a helyi önkormányzat településpolitikájával indokolták. Jelenleg a regionális elérhetőség, a közintézményi ellátottság és az üzleti szolgáltatások mellett a város kedvező környezeti minősége emelkedik ki a magyarázatok sorából. Hat olyan tényezőt is találunk, melyek jelentősége nagyobb mértékben növekedett a régió belül (lakóhely környezeti minősége, közintézményi ellátottság, üzleti szolgáltatások, gazdasági szerkezet, innovációs kultúra, földrajzi elhelyezkedés), míg a képzett munkaerő és a megfelelő működési költségek mára egyértelműen visszaszorultak a sikeresség okai között.

A Miskolc sikerességét magyarázó korábbi szempontok közül (Nyíregyháza-hoz hasonlóan) eltűnt a helyi önkormányzat településpolitikája, ellenben továbbra is jelentős a kedvező földrajzi fekvés magyarázó ereje. Utóbbihoz társul a közintézményi ellátottság, az üzleti szolgáltatások, a település felvevőpiaci jellege, és unikális elemként a megfelelő működési költségek. A régió vállalatai körében a település munkaerejének képzettsége a korábbinál kevésbé szerepel hangsúlyos magyarázatként.

Veszprém esetében több, korábban országosan vagy regionálisan egyaránt kedvezőnek gondolt telephelyi tényező (működési költségek, munkaerő képzettsége, innovációs kultúra) mára veszített a jelentőségéből. Napjainkban a regionális elérhetőség, a közintézményi ellátottság, az üzleti szolgáltatások és a város kedvező környezeti minősége emelkedik ki az országos indokok közül. Valamennyi tényező megítélése kismértékben javul a Közép-Dunántúlon, és két új szempont (gazdasági szerkezet, felvevőpiaci jelleg) is kiegészíti az országos magyarázatokat.

Végezetül Budaörs esetében mind országosan, mind saját régióján belül két tényező emelhető ki markánsan, a kedvező regionális elérhetőség és a város üzleti szolgáltatásainak színvonala. Az országos mintához képest valamennyi tényező megítélése kismértékben javul a közép-magyarországi régióban.

Az eredmények részlegesen megerősítették harmadik hipotézisünket; míg a kedvező működési költség a korábbinál csakugyan ritkábban fordul elő a telephelyi tényezők sorában, addig (a prognosztizált innovációs kultúra mellett) az üzleti szolgáltatások, a közintézményi ellátottság és a lakókörnyezeti adottságok az előzetesen vártnál gyakrabban fordulnak elő az aktuális magyarázatok között.

Természetesen mind a földrajzi (regionális vélemények kontra országos megítélés), mind az időbeli összehasonlítás (2004-2005 óta tapasztalt változások) megnehezíti, hogy valóban homogén város csoportokat képezhessünk. Ettől függetlenül megvizsgáltuk, hogy a legalább 5%-os említési gyakoriságot elérő városokra jellemző tényezők hogyan alakulnak, kimutatható-e kapcsolat a különböző szempontok és városok viszonylatában.

A Khi-négyzet próba alapján (Khi-négyzet = 452,37; szf = 121; p-érték < 0,000) szignifikáns kapcsolatot találtunk a vonzerőt jelentő tulajdonságok és a városok között. (A további keresztábra-elemzés Cramer mutatója is szignifikáns összefüggést mutat: p-érték < 0,000.) Legmarkánsabban hat „csoportosulást” találunk:

- Győr önmagában önálló típusként értelmezhető, mivel egyetlen másik vidéki város sem tudja a telephelyi tényezők hozzá hasonlóan széles skáláját birtokolni.
- A következő csoportot Székesfehérvár, Kecskemét és Budaörs alkotja, de részleges átfedés okán ide soroljuk Szombathelyt is. Elsősorban kedvező regionális elérhetőséggel, megfelelő gazdasági szerkezettel és felkészült munkaerővel jellemezhetőek ezek a városok.
- Sopron önálló csoportként való szerepeltetése azért indokolt, mert a város a nemzetközi kapcsolatrendszer, a magasra értékelt lakókörnyezet és a jelentős helyi felvevőpiac egyedi kombinációját adja.
- Pécs, Szeged és Veszprém elsősorban lakókörnyezeti minőségük és közintézményi ellátottságuk alapján csoportosíthatók, az első két várost innovációs kultúrája is közelíti egymáshoz.
- Debrecen és Nyíregyháza közintézményi ellátottságuk okán az előző városokhoz közelítenek, esetükben azonban mindehhez inkább a helyi önkormányzat aktivitása és a kedvező működési költség társul.
- Az utóbbi tényező, a kedvező működési költség Miskolc sajátossága, melyhez igazából nem kapcsolódik egyéb telephelyi szempont.

Összefoglalás

A lokalizált versenyelőnyökre épülő, és egyúttal az erőteljes nemzetközi beágyazottságot biztosító, városhálózatokra alapozott endogén fejlődés megteremtése komoly kihívások elé állítja vidéki nagy- és középvárosainkat. Fejlesztéspolitikai szempontból az e kihívásoknak való megfelelés azért különösen sürgető, mert az európai léptékű középvárosok hiánya miatt Budapest az egyetlen, amely jelentősebb, akár globális funkciók betöltésére is vállalkozhat, többi városi településünk egyelőre nem részese a nemzetközi városhálózatnak, és gyakran tágabb környezetének dinamizálására sem alkalmas. A régóta vágyott policentrikus, magas adaptációs képességű, ezáltal fenntartható fejlődéssel szemben a külső függőségből, alacsony hozzáadott értékű gazdasági tevékenységekből származó kedvezőtlen adottságokat a munkaerőhiány és az emelkedő működési költségek tovább erősítik. A kutatásunk által érintett 2004-2017 közötti időszakban jelentősen átalakult a magyar gazdaság növekedését meghatározó térségek köre. Míg 2007 előtt a gazdaság dinamizmusa elsődlegesen Budapesthez és vonzáskörzetéhez kötődött, addig a következő egy évtizedben jóval inkább a külföldi érdekeltségű feldolgozóiparral jellemezhető megyéknek volt köszönhető. Ennek hátterében az

országosan javuló foglalkoztatás mellett a munkatermelékenység e megyékben tapasztalható kedvező irányú folyamatai húzódtak meg.

A telephelyi sikeresség csak nehezen mérhető, a nagyszámú közvetlen és közvetett befolyásoló tényező okán kizárólag komplex statisztikai mutatórendszerekkel leírható kategória. Az adatelemzésre építő kutatásokat jól kiegészítik a nemzetközi vizsgálatokban gyakran előforduló, kérdőíveken és interjúkon alapuló kvalitatív vizsgálatok. Az érintett válaszadók szubjektív véleménye olyan naprakész többletinformációval szolgálhat, mely éppen aktualitása okán nélkülözhetetlen az eredményes településfejlesztési döntések meghozatalához. A területi értelemben vett sikeresség mérésének célja véleményünk szerint elsősorban az, hogy egy adott földrajzi egység helyzetét a lehető legobjektívabb módon megítéljük, és ez alapján áttekintsük a fejlődéséhez szükséges teendőket, melyek nem csak gazdasági, hanem életminőségi, jóléti szempontokat is képviselnek. A potenciál persze csak akkor válhat konkrét eredménnyé, ha a települések valóban aktívabb szerepet vállalnak a számukra megfelelő vállalati kör megszerzésében és megtartásában, önmagukat komplex „szolgáltatáscsomagként” értelmezik, és egy nemzetközi városhálózat résztvevőiként megfelelnek az alkalmazkodóképesség és fenntarthatóság egyidejű követelményének.

Jegyzet

- 1 További sorrend a legalább 2%-os említési határt elért településeknél: Eger, Tatabánya, Siófok, Zalaegerszeg, Dunaújváros, Szolnok, Érd, Hévíz, Kaposvár, Gödöllő, Esztergom.
- 2 Természetesen lehetőségünk nyílt a reprezentativitást biztosító szempontok, így a földrajzi elhelyezkedés, a vállalati méret és az ágazati besorolás szerinti további elemzésekre, melyek részletes ismertetésétől terjedelmi okokból itt eltekintünk (Koltai 2019).

Irodalom

- Alderson, A. S., Beckfield, J., Sprague-Jones, J. (2010): Intercity Relations and Globalisation: The Evolution of the Global Urban Hierarchy, 1981-2007. *Urban Studies*, 9., 1899-1923. <https://doi.org/10.1177/0042098010372679>
- Ambrus Z., Kissné M. M., Kólyáné Sz. Á., Malakucziné P. M. (2008): Nagyvárosok összehasonlító vizsgálata. *Területi Statisztika*, 2., 136-163.
- Ashworth, G. J., Voogd, H. (1997): *A város értékesítése*. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest
- Baranyai N., Baráth G. (2009): A várostérségek gazdasági és társadalmi versenyképességi rangsora. In: Szirmai V. (szerk.): *A várostérségi versenyképesség társadalmi tényezői*. Dialóg Campus, Budapest, Pécs, 191-201.
- Barta Gy. (2000): A külföldi működő tőke szerepe a magyar ipar duális struktúrájának és regionális differenciálódásának kialakulásában. In: Horváth Gy., Rechnitzer J. (szerk.): *Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón*. MTA RKK, Pécs, 265-281.
- Beaverstock, J. V., Taylor, P. J., Smith, R. G. (1999): A Roster of World Cities. *Cities*, 6., 445-458. [https://doi.org/10.1016/S0264-2751\(99\)00042-6](https://doi.org/10.1016/S0264-2751(99)00042-6)

- Beaverstock, J. V., Smith, R. G., Taylor, P. J., Walker, D. R., Lorimer, H. (2000): Globalization and World Cities: Some Measurement Methodologies. *Applied Geography*, 1., 43–63. [https://doi.org/10.1016/S0143-6228\(99\)00016-8](https://doi.org/10.1016/S0143-6228(99)00016-8)
- Beluszky P. (2000): *A magyarországi városok versenyképessége*. MTA RKK, Budapest
- Berkes J. (2014): A megyei jogú városok, mint innovációs potenciál hordozók. *Deturope*, 2., 121–130.
- Boddy, M. (2002): Linking Competitiveness and Cohesion. In: Begg, I. (ed.): *Urban Competitiveness. Policies for Dynamic Cities*. The Policy Press, Bristol, 33–52.
- Brandmüller T., Faluvégi A. (2007): A versenyképesség mérése a városstatistikai adatgyűjtés (Urban Audit) alapján Európa nagyvárosaiban, valamint Magyarország és a szomszédos országok megfigyelt városaiban. *Területi Statisztika*, 6., 554–570.
- Cheshire, P. (1999): Cities in Competition: Articulating the Gains from Integration. *Urban Studies*, 5-6., 843–864. <https://doi.org/10.1080/0042098993240>
- Csomós Gy. (2011): A közép-európai régió nagyvárosainak gazdaságirányító szerepe. *Tér és Társadalom*, 3., 129–140. <https://doi.org/10.17649/TET.25.3.1872>
- Csomós Gy. (2013): A világgazdaság irányító és ellenőrző központjai 2012-ben. *Tér és Társadalom*, 3., 93–108. <https://doi.org/10.17649/TET.27.3.2492>
- Csomós, Gy. (2015): The ranking of cities as centres of the Hungarian economy, 1992–2012. *Regional Statistics*, 1., 66–85. <https://doi.org/10.15196/RS05104>
- Csomós Gy. (2017): A globális vállalati kutatás-fejlesztési aktivitás feltérképezése bibliometriai elemzés segítségével. *Földrajzi Közlemények*, 4., 321–333.
- Csomós, Gy., Derudder, B. (2013): European Cities as Command and Control Centres, 2006–11. *European Urban and Regional Studies*, 1., 1–8.
- Csomós Gy., Kulcsár B. (2012): A városok pozíciója a globális gazdaság irányításában a nagyvállalatok forgalma alapján. *Földrajzi Közlemények*, 2., 138–151.
- Döbrönte K. (2018): A közép-európai városok pozíciója a magas szintű üzleti szolgáltatók lokációs döntéseiben. *Területi Statisztika*, 2., 200–219. <https://doi.org/10.15196/TS580204>
- Egedy T. (2012): A gazdasági válság hatása a nagyvárosok versenyképességére Magyarországon. *Földrajzi Közlemények*, 4., 420–438.
- Ehrlich É., Révész G., Szigetvári T. (2006): Az infrastruktúra fejlettsége Magyarországon. In: Horváth Gy. (szerk.): *Régiók és települések versenyképessége*. MTA RKK, Pécs, 196–235.
- Enyedi Gy. (1996): *Regionális folyamatok Magyarországon az átmenet időszakában*. Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest
- Enyedi Gy. (1997): A sikeres város. *Tér és Társadalom*, 4., 1–7. <https://doi.org/10.17649/TET.11.4.446>
- Enyedi Gy. (1998): Sikeres régiók. In: Kereszty A. (szerk.): *Tények könyve: régiók*. Greger-Delacroix, Budapest, 409–411.
- Erdősi F. (2003a): Globalizáció és a világvárosok által uralt tér. *Tér és Társadalom*, 3., 1–27. <https://doi.org/10.17649/TET.17.3.898>
- Erdősi F. (2003b): Globalizáció és a világvárosok által uralt tér II. *Tér és Társadalom*, 4., 1–16. <https://doi.org/10.17649/TET.17.4.912>
- Faluvégi A., Tipold F. (2009): Kedvezményezett települések az új országgyűlési határozat mutatói alapján – próbaszámítás. *Területi Statisztika*, 3., 264–279.
- Friedmann, J. (1986): The World City Hypothesis. *Development and Change*, 1., 69–83. <https://doi.org/10.1111/j.1467-7660.1986.tb00231.x>
- Grosz A., Rechnitzer J. (2005): *Régiók és nagyvárosok innovációs potenciálja Magyarországon*. MTA RKK, Pécs, Győr
- Harcza I. (2015): A területi fejlettség és egyenlőtlenségek lehetséges értelmezései - kritikai értékelés és kutatási eredmények II. *Statisztikai Szemle*, 6., 521–551.
- Hrubi L. (2000): A gazdasági térszerkezet változásai Magyarországon. In: Horváth Gy., Rechnitzer J. (szerk.): *Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón*. MTA RKK, Pécs, 237–264.
- Jensen-Butler, C. (1997): Competition Between Cities, Urban Performance and the Role of Urban Policy: a Theoretical Framework. In: Jensen-Butler, C., Shachar, A., Weesep, J. van (eds.): *European Cities in Competition*. Averbury Publishing Company, Aldershot-Brookfield, 3–42.

- Kiss É., Jankó F., Bertalan L., Mikó E. (2018): Nyugat és Kelet határán: Sopron a belföldi migrációban. *Tér és Társadalom*, 4., 151–166. <https://doi.org/10.17649/TET.32.4.3070>
- Kiss J. P., Szalkai G. (2014): A foglalkoztatás területi koncentrációjának változásai Magyarországon a népszámlálások ingázási adatai alapján, 1990–2011. *Területi Statisztika*, 5., 415–447.
- Koltai Z. (2006): A magyar lakosság és vállalati szféra lakó-, illetve telephelyválasztásának szempontjai. *Területi Statisztika*, 3., 240–254.
- Koltai Z. (2007): A magyarországi városok versenyképességének vállalati megítélése. *Tér és Társadalom*, 2., 23–42. <https://doi.org/10.17649/TET.21.2.1106>
- Koltai Z. (2014): Sikeres és versenyképes városok. *Piackutatás a magyar települések körében*. PTE FEEK, Pécs
- Koltai Z. (2019): Magyarországi gazdasági központok és mobilitási hajlandóság a telephelyi tényezők tükrében. *Földrajzi Közlemények*, 4., 324–338. <https://doi.org/10.32643/f.k.143.4.3>
- Kozma G. (1998): A gazdasági élet szereplőinek térbeli preferenciái. *Falu Város Régió*, 9., 7–14.
- Lengyel I. (2003): *Verseny és területi fejlődés: Térségek versenyképessége Magyarországon*. JATEPress, Szeged
- Lengyel I. (2006): A regionális versenyképesség értelmezése és piramismodellje. *Területi Statisztika*, 2., 131–147.
- Lengyel I., Rechnitzer J. (2000): A városok versenyképességéről. In: Horváth Gy., Rechnitzer J. (szerk.): *Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón*. MTA RKK, Pécs, 130–152.
- Lengyel I., Varga A. (2018): A magyar gazdasági növekedés térbeli korlátai – helyzetkép és alapvető dilemmák. *Közgazdasági Szemle*, 5., 499–524. <https://doi.org/10.18414/KSZ.2018.5.499>
- Lux G. (2013): Kritikus tömeg alatt: a fejlesztési együttműködés lehetőségei a kisebb nagyvárosokban. *Tér és Társadalom*, 4., 52–74. <https://doi.org/10.17649/TET.27.4.2512>
- Lux G. (2017): A külföldi működő tőke által vezérelt iparfejlődési modell és határai Közép-Európában. *Tér és Társadalom*, 1., 30–52. <https://doi.org/10.17649/TET.31.1.2801>
- Máté É. (2017): Perforált régiók? – Izolálódó térségek a Dél-Dunántúlon. *Földrajzi Közlemények*, 2., 164–178.
- Molnár E., Dézsi Gy., Lengyel I. M., Kozma G. (2018): Vidéki nagyvárosaink gazdaságának összehasonlító elemzése. *Területi Statisztika*, 6., 610–637. <https://doi.org/10.15196/TS580604>
- Molnár L., Adler J., Barta J., Benyó B., Bíró P., Skultéry L. (2002): A települési szintű relatív fejlettség meghatározása. *Közgazdasági Szemle*, 1., 74–90.
- Nagy G. (1995): A külföldi tőke szerepe és térbeli terjedése Magyarországon. *Tér és Társadalom*, 1-2., 55–82. <https://doi.org/10.17649/TET.9.1-2.327>
- Nagy G. (2010): A centrumok és erőterek változásai a világgazdaságban. In: Mészáros R. (szerk.): *A globális gazdaság földrajzi dimenziói*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 172–198.
- Nagy E., Nagy G. (2008): A városok gazdasági potenciálja. *Falu Város Régió*, 3., 32–42.
- Neal, Z. (2011): Differentiating Centrality and Power in the World City Network. *Urban Studies*, 13., 2733–2748. <https://doi.org/10.1177/0042098010388954>
- Pénzes J., Molnár E., Pálóczy G. (2014): Helyi munkaerő-piaci vonzáskörzetek az ezredforduló utáni Magyarországon. *Területi Statisztika*, 5., 474–490.
- Rechnitzer J. (1998): *A privatizáció regionális összefüggései*. Kulturtrade, Budapest
- Rechnitzer J. (2019a): Nagyvárosok a magyar területi politikában és területfejlesztésben a rendszer-változástól napjainkig. *Tér és Társadalom*, 1., 3–26. <https://doi.org/10.17649/TET.33.1.3069>
- Rechnitzer J. (2019b): A hazai nagyvárosok gazdasági szerkezetének néhány sajátosságai. In: Sebestyén Szép T., Nagy Z. (szerk.): *Ember - Tér - Idő: Tanulmányok Kocziszkó György tiszteletére*. Bfbor Kiadó, Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar, Miskolc, 218–228.
- Rechnitzer, J., Berkes, J., Filep, B. (2019): The most important city development initiatives of Hungary. *Regional Statistics*, 2., 20–44. <https://doi.org/10.15196/RS090204>
- Rechnitzer J., Páthy Á., Berkes J. (2014): A magyar városhálózat stabilitása és változása. *Tér és Társadalom*, 2., 105–127. <https://doi.org/10.17649/TET.28.2.2623>
- Sebestyén Szép T., Szendi D., Nagy Z., Tóth G. (2020): A gazdasági reziliencia és a városhálózaton belüli centralitás közötti összefüggések vizsgálata. *Területi Statisztika*, 3., 352–369. <https://doi.org/10.15196/TS600303>
- Szakálné Kanó, I., Kazemi-Sánta, É., Lengyel, I. (2017): Territorial distribution of highly educated individuals in Hungary after 1990. *Regional Statistics*, 2., 171–189. <https://doi.org/10.15196/RS070209>

- Szirmai V. (2017): Az új városi urbanizációs modell szocialista és/vagy globális természete. *Tér és Társadalom*, 3., 25-43. <https://doi.org/10.17649/TET.31.3.2861>
- Taylor, P. J. (2000): World Cities and Territorial States under Conditions of Contemporary Globalization. *Political Geography*, 1., 5-32. [https://doi.org/10.1016/S0962-6298\(99\)00060-8](https://doi.org/10.1016/S0962-6298(99)00060-8)
- Taylor, P. J. (2004): *World City Network. A Global Urban Analysis*. Routledge, London
- Taylor, P. J., Derudder, B., Hoyler, M., Pain, K., Witlox, F. (2011): European Cities in Globalization, In: Taylor, P. J., Ni, P., Derudder, B., Hoyler, M., Huang, J., Witlox, F. (eds.): *Global Urban Analysis: A Survey of Cities in Globalization*. Earthscan, London, 114-136.
- Taylor, P. J., Csomós, Gy. (2012): Cities as Control and Command Centres: Analysis and Interpretation. *Cities*, 6., 408-411. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2011.09.005>
- Taylor, P. J., Walker, D. R.F., Catalano, G., Hoyler, M. (2002): Diversity and Power in the World City Network. *Cities*, 4., 231-241. [https://doi.org/10.1016/S0264-2751\(02\)00020-3](https://doi.org/10.1016/S0264-2751(02)00020-3)
- Tóth B. I. (2011): A magyar középvárosok teljesítménye a területi tőke tükrében. *Területi Statisztika*, 5., 530-543.
- Varga V., Teveli-Horváth D., Salamin G. (2020): A fiatal, képzett lakosságot vonzó potenciál a Budapest körüli csapágyvárosokban. *Területi Statisztika* 2., 179-210. <https://doi.org/10.15196/TS600204>